

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Ivona Lukac

**OVISNOST O KLAĐENJU KAO JAVNOZDRAVSTVENI
PROBLEM**

ZAVRŠNI RAD

Osijek, 2019

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STORSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Sveučilišni preddiplomski studij Ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja

**OVISNOST O KLAĐENJU KAO JAVNOZDRAVSTVENI
PROBLEM**

ZAVRŠNI RAD

Kolegij: Zdravstveni odgoj

Mentor: doc. dr. sc. Zvonimir Užarević

Studentica: Ivona Lukac

Matični broj: 3213

Osijek,
srpanj 2019.

Sažetak

Ovisnost je pojava psihičke ili fizičke (metaboličke) ovisnosti o alkoholu ili nekom drugom sredstvu. Osim što čovjek može biti ovisan o nekoj psihoaktivnoj tvari, u posljednje vrijeme možemo vidjeti sve više i više ljudi čija se ovisnost razvila iz neke aktivnosti ili učestalog ponašanja koje sada već iz navike prelazi u opsesivno i ovisničko ponašanje. Među takve vrste ovisnosti spada i ovisnost o igrama na sreću (kocki) koja se može manifestirati upravo kroz igre kladjenja. Danas vrlo malo ljudi zapravo zna što je i kakva je to vrsta ovisnosti, često ju ne gledajući kao takvu i ne shvaćajući da ona dovodi do znatno velikih problema i posljedica, čak i većih, nego ovisnost o nekoj psihoaktivnoj tvari. Ovisničko se kladenje katkad spominje kao “prikrivena bolest” iz razloga što tjelesni simptomi nisu vidljivi, već se projicira na gotovo cijelo psihičko stanje samog ovisnika. Osvrnemo li se samo malo oko svijeta koji nas okružuje, možemo uočiti kako se danas sve više i više otvara sportskih kladionica i primijetiti kako nam se kocka doslovno sama nudi te na svakom koraku prati i gleda koga će 'proždrijeti'. Nažalost, sportske su kladionice postala sve češća mjesta u kojima ljudi svih dobnih i spolnih skupina provode svoje slobodno vrijeme, zavaravajući sami sebe kako se tek samo malo zabavljaju i ubijaju dosadu. Upravo se to prvobitno laganje samima sebi, počinje sve više odražavati i na druge aspekte života u kojima najviše stradava obitelj. Svijest o tome koliko je ova ovisnost opasna, proizlazi iz činjenice da ovisnik, koji je slijep i zarobljen, počinje izvršavati nasilje nad svojim supružnikom i djecom. Dijete, iako je vrlo malo, primjećuje kada nešto s njegovom obitelji nije u redu, kada u kući više nema radosti i smijeha, nego su deranje i suze postale siva svakodnevnica. Često zbog potiskivanja problema i izbjegavanja da se s njim i suoči, roditelji se sami zatvaraju u sebe, pri tome nesvjesno zanemarujući vlastito dijete uskraćujući mu vrijeme, pažnju i ljubav. Tada dijete počinje imati osjećaj krivnje misleći kako se obitelj raspada upravo zbog njega. Iz osjećaja krivnje, kod djeteta se počinju odvijati emocionalni (ljutnja, depresija, anksioznost, beznade), fizički poremećaji (alergije, astma, kronične glavobolje) i poremećaji u ponašanju. Upravo su roditelji najsnažniji model ponašanja svojoj djeci, pa tako dijete koje je u djetinjstvu doživjelo traumu zbog ovisnika o kladenju od strane jednog ili oba roditelja, može početi modelirati takvo ponašanje te da i samo u adolescenciji pribjegne igranju igara na sreću (kladenju). Kako bi se problem na vrijeme riješio, moramo učiniti prvi korak, pogledati istini u oči, priznati da problem postoji te potražiti pomoć kroz liječenje putem raznih programa prevencije i posebno osmišljenih terapija.

Ključne riječi: ovisnost, kladenje, obitelj, liječenje

Summary

Addiction is an appearance of psychical or physical (metabolic) addiction of alcohol or some other medium. Beside from being addicted to some psychoactive substance, we can see more and more people in recent years whose addiction has developed from some activity or frequent behaviour, that is now shifting from obsession to obsessive and addictive behaviour. Among these types of addictions, is also the addiction to the games of chance (dices) that can be manifest itself precisely through betting. Today, very few people actually know what it is and what kind of addiction it is, often not looking at it as such and not realizing that it leads to considerably big problems and consequences, even greater than dependence on some psychoactive substance. Addictive betting is sometimes referred to as a "concealed disease" because the physical symptoms are not visible, but are projected to almost the entire psychological condition of the psychological condition of the addict himself. If we look at just a little around the world around us, we can see how more and more open sports betting today and notice how the dice literally offers itself and watches at each step to find someone to "devour". Unfortunately, sports bookmakers have become increasingly frequent places where people of all ages and sex groups spend their free time, fooling themselves of just having a little fun and killing boredom. That originally lying to ourselves, becoming more and more reflected in other aspects of life in which the family is most affected. The awareness of how dangerous this addiction is, derives from the fact that an addict who is blind and trapped begins to commit violence against his spouse and children. The child, though is very small, notice that something is wrong with his family, when there is no joy and laughter in the house, but tears and tears have become a sad reality everyday. Often because of the suppression of the problem and the avoidance of being confronted with it, parents become locked in themselves, in this way they obviously ignoring their own child by denying his time, attention, and love. The child then begins to feel guilty and thinks the family breaks down just because of it. From feeling guilty, emotional (anger depression, anxiety, hopelessness), physical disturbances (asthma allergies, chronic headaches) and behavioural disorders are beginning develop in the child. Parents are the most powerful model of behaviour for their children, so a child who experienced trauma because of addiction by one or both parents can start modelling such behaviours, and they could also start to play games of chances. In order to solve the problem in time, we must take the first step, look to the truth in the eye, acknowledge the problem and seek help through treatment through various prevention programs and specially designed therapies.

Key words: addiction, gambling, family, treatment

Sadržaj

Sažetak	I
Summary	II
Sadržaj	III
1. UVOD	1
2. OVISNOST	2
2.1. Vrste ovisnosti	2
3. ŠTO SU TO IGRE NA SREĆU	3
3.1. Vrste igara na sreću	3
3.2. Ključna obilježja svih igara na sreću	3
3.3. Negativne posljedice i problemi	4
4. OVISNOST O KLAĐENJU	5
4.1. Kocka na "pladnju"	5
4.2. Klađenje prema spolovima	6
4.3. Od zabave i razbibrige do bolesti	7
5. MANIFESTIRANJE OBITELJSKOG OKRUŽENJA NA RAZVOJ PROBLEMA U PONAŠANJU	10
5.1. Odražavanje ovisnosti o klađenju na obitelj	10
5.2. Učinci na partnerske (intimne) odnose	12
5.3. Povezanost problema klađenja s obiteljskim nasiljem	12
5.4. Djeca i kocka	13
5.5. Učinci na zdravlje i dobrobit članova obitelji	14
5.6. Načini suočavanja obitelji s problemom klađenja	15
6. LIJEČENJE/TRETMAN KOMPULZIVNIH KOCKARA	20
6.1. Programi prevencije	20
6.2. Posebno osmišljene terapije	21
6.3. Što još može biti učinjeno	21
7. ZAKLJUČAK	23
8. LITERATURA	24

1. UVOD

Tema ovog završnog rada je ovisnost o kladenju kao javnozdravstveni problem. Odabrana je iz razloga što se danas zapravo vrlo malo govori i pridaje pažnja kladenju kao ovisnosti. Kada se spomene riječ 'ovisnost', ljudi ju najčešće povezuju s problemom cigarete, alkohola ili droge, ne razmišljajući kako je ovisnost o kladenju možda i veći problem od 'uobičajenih' vrsta ovisnosti. Vrlo se često događa da se kladenje percipira kao samo jedan oblik zabave i razonode koji ne može nikome nauditi. Međutim, i ova vrsta ovisnosti, kao i sve druge, često započinju iz puke znatiželje i razbibrige, pri tome zaslijepljujući oči s lažima kako je to tek bezazlena aktivnost. Ovisnost o kladenju polako i neprimjetno počinje zatvarati putove dobra, otvarajući putove sve većih želja, žudnji, zalogaja, nagona, nemogućnosti kontrole i bespomoćnosti koji su tek samo početni problemi. Osim što se kladenje sve više i više počinje manifestirati na psihičko stanje ovisnika koji sada ovu ovisnost ne percipira kao takvu i ne vidi problem, ono se počinje i odražavati na cijelo njegovo obiteljsko i društveno okruženje. Obitelj sada postaje svjesna veličine problema kojeg više ne može potiskivati i izbjegavati, nego mu poći ususret, suočiti se s njim i krenuti u borbu pokušavajući kroz razne oblike i načine riješiti problem te spasiti ovisnika i cijelu obitelj od potpunog razaranja. Osim što razara stanje samog ovisnika i supružnika, zaštita je djece možda i najteža jer su upravo roditelji, kao primjeri modela svojoj djeci, odlučujući u njihovom rastu i razvoju tijekom djetinjstva te u kakvu će se oni odraslu osobu formirati. Stoga je vrlo važno informirati se i znati što je i kakva je ovo vrsta ovisnosti, kako bi se taj problem na vrijeme spoznao i riješio. Cilj ovog rada jest istražiti, proširiti i skupiti što više znanja o kladenju te podizanje razine svijesti o ovoj vrsti ovisnosti kao ozbiljnog problema novoga doba.

2. OVISNOST

„U prirodi ne postoje ni nagrade ni kazne – postoje samo posljedice. Robert G. Ingersoll“ (Šešo i Pajić, 2010, str. 8).

Prema Hudolinu (1987, str. 117) definicija ovisnosti je „pojava psihičke ili fizičke (metaboličke) ovisnosti o alkoholu ili nekom drugom sredstvu. Uzmanjka li sredstvo ovisnosti ili prilikom oduke, javljaju se simptomi odvikavanja u obliku (v.) apstinencijskog sindroma“.

Sakoman (2009, str. 19) je ovisnost definirao na sljedeći način:

Ovisnost kao bolest definira se kao psihičko, a katkad i fizičko stanje koje nastaje zbog međuodnosa živog organizma i (višekratnog uzimanja) psihoaktivne tvari, a karakterizirano je ponašanjem i drugim duševnim procesima koji uvijek uključuju unutarnju prinudu (znak gubitka kontrole zbog neodoljive žudnje) da se unatoč svjesnosti o prisutnim štetnim posljedicama (zdravstvenim, socijalnim i drugim), nastavi s povremenim ili redovitim uzimanjem tvari da bi se doživjeli ugodni učinci ili izbjegla patnja zbog sustezanja. Tolerancija može, ali ne mora biti prisutna. Osoba može biti ovisna o više psihoaktivnih tvari istovremeno.

2.1. Vrste ovisnosti

Postoje dvije osnovne vrste ovisnosti, a to su psihička i fizička. Također, postoji i kombinirana ovisnost koja se sastoji od osnovne dvije vrste ovisnosti.

Prema Jankoviću (1994, str. 17) definicije navedenih ovisnosti su sljedeće:

- **PSIHIČKA OVISNOST**- karakterizirana je snažnim psihičkim porivom za ponovnim uzimanjem psihoaktivne supstancije, tako da to postaje glavna preokupacija ovisnika.
- **FIZIČKA OVISNOST**- karakterizirana je tjelesnom potrebom za uzimanjem psihoaktivne supstancije o kojoj je stvorena ovisnost. U slučaju nedostatka supstancije javljaju se tjelesne smetnje koje mogu biti vrlo teške, ovisno o vrsti sredstva ovisnosti, dužini apstinencije i dužini ovisničkog staža. Fizička se ovisnost, osim kod medicinski izazvane, javlja u pravilu, za većinu sredstava, zajedno s psihičkom. Upravo je to razlog zbog kojeg se često spominje "kombinirana ovisnost".

Kada se spomene riječ 'ovisnost', obično se odmah pomisli na ovisnost o nekoj psihoaktivnoj tvari, međutim, danas se sve više i više govori o ovisnostima koje se mogu razviti iz aktivnosti ili ponašanja koje iz navika prelaze u ponavljajuće i primoravajuće, odnosno ovisničko ponašanje poput patološkog kockanja, online kladenja, igranje kompjutorskih igara, provjeravanje društvenih mreža, itd. (Jerinić Njirić, 2017).

3. ŠTO SU TO IGRE NA SREĆU

Prema Zakonu o igrama na sreću, „igrom na sreću smatra se igra u kojoj se za uplatu određenog iznosa sudionicima pruža mogućnost stjecanja dobitka u novcu, stvarima, uslugama ili pravima, pri čemu dobitak ili gubitak ovisi pretežito o slučaju ili nekom drugom neizvjesnom događaju“. („Zakon o igrama na sreću, pročišćeni tekst zakona“, n. d.)

3.1. Vrste igara na sreću

U Zakonu o igrama na sreću, članak 5. navodi četiri skupine igara na sreću

1. Lutrijske igre na sreću
2. Igre na sreću u casinima
3. Igre na sreću na automatima
4. Igre klađenja

Igre klađenja su u navedenom zakonu („Zakon o igrama na sreću, pročišćeni tekst zakona“, n. d.) definirane kao:

Igre u kojima sudionici (igrači) pogađaju ishode različitih događaja predloženih od priređivača klađenja, a okolnost koja odlučuje o dobitku ili gubitku ne smije biti nikome unaprijed poznata i mora biti takve naravi da na nju ne mogu utjecati ni priređivač ni igrači, a iznos dobitka ovisi o kombinaciji i o tečaju pojedinog događaja (sportsko klađenje, klađenje na utrke konja i pasa, klađenje na događaje prema ponudi priređivača i sl.).

3.2. Ključna obilježja svih igara na sreću

Prema Ricijašu (2013) ključna obilježja svih igara na sreću su:

- Neizvjesnost ishoda – slučaj
- Nezavisnost događaja
- Nemogućnost kontrole ishoda
- Preuzimanje rizika
- Sreća

3.3. Negativne posljedice i problemi

Pema Ricijašu (2013) negativne posljedice i problemi su:

- gubitci postaju veći od dobitaka
- posuđivanje novca(zaduživanje)
- osjećaj zarobljenosti
- krađa novca, krađa zlatnine, kaznena djela
- vraćanje novca kroz igre na sreću-ulaganje kako bi se osvojilo i vratilo dugove
- gubitak kontrole, zabrinutost, depresivnost
- psihološka preokupacija
- obiteljski problem

4. OVISNOST O KLAĐENJU

Klađenje je, kao jedan od oblika kockanja, poznato još od vremena starog Istoka, Grčke i Rima. Predstavljalo je uzbuđenje, užitek i zabavu, ali i ulaganje, gubitak i stres. Stoljećima je bilo zabranjivano, posebno zbog oštre osude mnogih religija koje se protive legalizaciji klađenja uviđajući mnogobrojne opasnosti na svakodnevni čovjekov život. Zahvaljujući prije svega osudi crkve, ali i preziru kojeg prema klađenju ima sve utjecajnija srednja klasa, klađenje i kocka općenito nisu imali značajniju ulogu u životu ljudi tog vremena (Itković Zuckerman i Prostran, 2009). Do unatrag dvadesetak godina kockalo se rijetko i rijetki. Društveno ozbiljnijih problema izazvanih klađenjem gotovo nije niti bilo. Kockali su i kartali tek pojedini imućniji obrtnici, pokoji od socijalističkih rukovodilaca i direktora, glavešine gradskog podzemlja te sajamski šibicari i kokošari. Posljednjih petnaestak godina, u Hrvatskoj su vidno eskalirali ponuda, promidžbeni marketing, pa time i potražnja igara na sreću (posebno sportskih kladionica) te je značajno porastao i broj ovisnika o igrama na sreću (posebno o klađenju i kockanju). Klađenje, kockanje i igranje igara na sreću time su prestali biti percipirani kao socijalno devijantna pojava rezervirana za osobe s margine društva te su postale široko društveno prihvaćene i marketinški promovirane djelatnosti (Zoričić, Torre i Orešković, 2009). Klađenje u Republici Hrvatskoj legalizirano je početkom 2000-te godine kada se otvara šest sportskih kladionica s preko 100 uplatnih mjesta (Itković Zuckerman i Prostran, 2009).

4.1. Kocka na "pladnju"

Dok se većina ljudi kladi iz zabave ili kako bi se opustili, za neke se osobe može razviti u ovisnost. Ovisničko ili patološko klađenje može uzrokovati razaranje različitih aspekata života: psihičkih, tjelesnih, socijalnih i poslovnih. Ono uništava obiteljske veze, može dovesti do gubitka prijatelja, zaposlenja i uništava integritet osobe. Ovisničko se klađenje katkad spominje i kao "prikrivena bolest" iz razloga što ne postoje vidljivi tjelesni simptomi (Šešo i Pajić, 2010). Ako se malo bolje osvrnemo oko sebe, uočiti ćemo velik broj mladih ljudi, sve više maloljetnika pa čak i djece, koji redovito posjećuju kockarnice, kladionice i druga slična mjesta. Nekima će se postotak ukupne populacije koji možemo nazvati patološkim kockarima, koji iznosi 1 do 3%, učiniti malen i nebitan, za usporedbu možemo reći da taj broj od 40000 do 120000 ljudi višestruko premašuje ukupan broj ovisnika o ilegalnim drogama. Socijalni kockari (društveno prihvatljivo kockanje) čine najveći dio kockarske populacije (njih do 80%), a neka istraživanja čak pokazuju da 20% ljudi u Hrvatskoj povremeno kocka. U Republici Hrvatskoj igre na sreću organiziraju kladionice, kockarnice, igraonice s aparatima, Hrvatska lutrija te pisani i

elektronski mediji, iz čega možemo uvidjeti kako se danas kocka gotovo sama nudi. Također, velik broj kafića ima pokoji aparat za takve igre u svom prostoru. Upravo to kockanje iz zabave, za neke ljude postaje znatan problem koji može voditi u ovisnost i druge probleme. Prema Međunarodnoj klasifikaciji bolesti, patološko kockanje definiramo kao poremećaj nagona i navika koji se kompulzivno i opetovano ponavljaju, okupirajući cijelo ljudsko biće na štetu socijalnih, radnih, materijalnih, obiteljskih, zdravstvenih i etičkih vrijednosti, a najteža su populacija kladioničari (kockari) -ovisnika, koju čini oko 1 - 3% opće populacije, odnosno 7 - 26% kockara (Roviš, n. d.).

Primjetan je trend otvaranja poslovnica sportskih kladionica uz kafiće, javna i »pristojna« okupljališta te stvaranje određene umjetne simbioze ovih oblika djelatnosti. Na taj se način osobama omogućuje osjećaj prihvatljive zabave, kao što je to pijenje kave. Prakticiranje aktivnosti za koje u općoj, javnoj, sferi postoji suglasje da su loši ili neprihvatljivi društveni fenomeni, barem za neke skupine kao što su na primjer žene, može biti manje upadljivo ili manje loše ako se prakticira uz aktivnost koja je prihvaćena (ispunjavanje bingo listića u kafiću manje je stigmatizirajuće nego sjedenje u samoj sportskoj kladionici). Sportske su kladionice postala mjesta u kojima ljudi traže trenutnu utjehu ili moguću zaradu. Na tim su se mjestima počeli okupljati sudionici svih spolnih i dobnih skupina. Danas se, nažalost, sve češće može vidjeti kako cijela obitelj, obično s malodobnim djetetom, provodi vrijeme u blizini sportskih kladionica ili pak ispunjavajući i rješavajući uplatne listiće u kafićima, pizzerijama i drugim mjestima. Djetetova se ličnost razvija pod društvenim okolnostima, a primarnu ulogu u tom razvoju imaju upravo obiteljske situacije. U formiranju djetetove ličnosti, rane su roditeljske poruke od velike važnosti, a osobito u stvaranju dominantne životne pozicije koja za osobu znači životno, temeljno važno određenje prema sebi i svijetu oko sebe, "životnog scenarija", koji nikada nije eksplicitno, vidljivo izražen, ali upravo ono dijete vodi kroz igre i život, koje će, još od djetinjstva kada ih formira, ponavljati bez obzira koliko ga onemogućavale u napredovanju, razvoju i činile nesretnim. Kockanje u adolescenciji može imati razarajuće posljedice: ugrožavanje obiteljske situacije, loš školski uspjeh, gubitak prijatelja, činjenje kriminalnih djela kako bi se takvo ponašanje financiralo (Skoko, Topić Stipić i Primorac, 2015).

4.2. Kladenje prema spolovima

Osobe s problemom kladenja u pravilu su mlađi muškarci, neoženjeni ili u obiteljima bez djece, sa srednjom stručnom spremom. U najvećoj mjeri patološki se klade neoženjene osobe, a potom rastavljene osobe. Muškarci s tom ovisnošću počinju u mlađoj, a žene u srednjoj životnoj dobi.

Muškarci koji su ovisni o kocki, u većoj su mjeri ovisni i o drugim psihoaktivnim supstancijama, za razliku od žena. Žene koje se kockaju, u manjoj mjeri piju i čine kaznena djela uzrokovana kockanjem u odnosu na muškarce. Činjenica da se muškarci klade i kockaju u većoj mjeri od žena jest ta što su oni dezinhbirani, ekstrovertirani, impulzivniji, kompetitivniji, gladniji uzbuđenja i podražaja te su puni više orijentirani prema novcu od žena. Zagovornici društvene prohibicije kladenja jasno naglašavaju kako oni nisu samo protiv patološkog nego i protiv umjerenog igranja igara na sreću jer smatraju da ono vodi prema patološkom kockanju. Oni kockanje smatraju opasnom i rizičnom radnjom koja zaslijepljuje osobu koja kocka i tjera je da kaže i napravi ono što inače ne bi, odnosno da ona bude nešto što zapravo nije (Zoričić i sur., 2009).

4.3. Od zabave i razbibrige do bolesti

Kako se i kada prelaze granice iz socijalnog kockara u problematičnog ili kompulzivnog? Kladenje je društveno prihvatljiv, legalan i danas uvelike rasprostranjen oblik zabave. Rizik je za razvoj te ovisnosti velik zbog socijalno prihvatljive dimenzije kockanja (koja kod korištenja droge ne postoji), posebno kod nedovoljno zrelih mladih ljudi te inače sklonih delikventnom ponašanju. Zabrinjavajuća je činjenica da je sve veći broj mladih ljudi koji ulaze u takvo ponašanje. Stopa je problematičnih kockara 2 do 4 puta veća u adolescenata nego u općoj populaciji. Upravo je taj razvoj od rekreativnog i društveno prihvatljivog kladenja prema problematičnom i posljedično ovisničkom, puno brži u adolescenata nego u odraslih. Rizik za razvoj ovisnosti veći je što je dob ulaska u rizično ponašanje niža. Mladi koji se klade vrlo često ulaze i u druga nepoželjna ponašanja. Tako je za mlade koji kockaju izglednije da piju alkohol, puše i koriste drogu. Posljedice koje proizlaze iz toga su veći broj izostanaka iz škole, slabiji školski uspjeh, narušeni vršnjački i obiteljski odnosi, depresija i druge promjene raspoloženja. Zabrinjavajući je podatak da je u Hrvatskoj 50% srednjoškolaca izjavilo da povremeno ili često sudjeluju u igrama na sreću (kladionice, kockanje, loto). Uzroci su kockanja različiti. Najčešći faktori rizika jesu: obiteljski (izloženost modelima ovisničkog ponašanja), socio-demografski i kulturološki (muškarci su u većem riziku, kao i osobe nižeg socioekonomskog statusa), emocionalni (anksioznost, depresija), psihološki (potreba za uzbuđenjem i sl.), faktori osobnosti (niska samokontrola, nisko samopouzdanje, impulzivnost itd.), zatim poremećaji u ponašanju i učenju (delinkvencija, antisocijalni poremećaji u ponašanju, loš školski uspjeh), slabe vještine nošenja sa stresom, pozitivni stavovi prema kocki te situacijski i okolinski faktori (dostupnost i pristupačnost) (Roviš, n. d.).

Šešo i Pajić (2010) navode kako se prema međunarodnoj klasifikaciji bolesti, kockanje tretira kao:

1. klađenje i kockanje koje proizlazi iz načina života;
2. patološka sklonost klađenju koja je definirana kao poremećaj nagona i navika koje se kompulzivno i opetovano ponavljaju, okupirajući cijelo ljudsko biće osobe na štetu socijalnih, radnih, materijalnih, obiteljskih, zdravstvenih i etičkih vrijednosti.

Skoko i suradnici (2015) ističu kako biti ovisan o kocki znači:

1. Uvijek se kockati više nego što se namjeravalo
2. Više puta pokušavati prestati kockati bez uspjeha
3. Zbog kockanja zanemariti vlastite obveze i zatajiti na nekom od važniji životnih područja.
4. Kockati za što veće iznose, a sa što manje užitka u kockanju
5. Osjećati se nervoznim, depresivnim i jadnim ako se ne kocka
6. Osjećati grižnju savjest svaki puta kada se kocka, a zatim kockati opet iznova kako bi se taj osjećaj odagnao

Da bismo neko kockanje mogli definirati kao patološko, ono se prema Šešo i Pajić (2010) mora pojaviti u najmanje pet od ovih deset simptoma:

1. preokupiranost kockanjem (učestalo prepričavanje kockarskih događaja, planiranje budućih kockarskih pothvata ili smišljanje načina da se dođe do novca za kockanje);
2. žudnja za sve većim ulozima ili pothvatima kako bi se postigla željena razina uzbuđenja;
3. neprestani naponi da se kontrolira, smanji ili prestane s kockanjem;
4. nemir i razdražljivost prigodom pokušaja smanjivanja ili prestanka kockanja;
5. kockanje kao način bijega od problema ili ublažavanje nekih neugodnih emocionalnih raspoloženja (depresije, osjećaja krivnje, bespomoćnosti);
6. nakon gubitka novca na klađenju, kockar se često vraća sljedećeg dana kako bi ga nadoknadio;
7. laganje prijateljima i članovima obitelji kako bi se prikrio stupanj uvučenosti u kockanje;
8. nezakonita djela kao što su krađe, krivotvorenja, prijevare, pronevjere kako bi se financiralo kockanje;

9. ugrožavanje ili gubitak važne veze, posla, obrazovne ili poslovne mogućnosti zbog kockanja;
10. oslanjanje na druge osobe za nabavljanje novca kojim bi se olakšala teška finansijska situacija prouzročena kockanjem

5. MANIFESTIRANJE OBITELJSKOG OKRUŽENJA NA RAZVOJ PROBLEMA U PONAŠANJU

Obitelj je osnovno, prvo i najvažnije ishodište formiranja čovjeka u svakom njegovom aspektu, a u njoj se postavljaju čvrsti temelji buduće osobnosti svakog ljudskog bića te počinje spoznajno i intelektualno oblikovanje osobe. Za razvoj neprihvatljivog i delikventnog ponašanja djece i maloljetnika najčešće se istražuje njihovo obiteljsko funkcioniranje (Zrinski, 2017). Različiti pristupi stavljaju naglasak na različite obiteljske čimbenike. Psihološki pristup naglasak stavlja na međusobne obiteljske odnose, utjecaj ranog djetinjstva na ponašanje u adolescenciji, položaj djeteta, strukturu obitelji te roditeljske stilove, dok se sociološki orijentirani istraživači više usmjeravaju na socio-ekonomski status obitelji, obrazovni status roditelja, urbana i ruralna središta, itd.. Obiteljska kriminalna povijest, obiteljski sukobi kao i obiteljska uključenost ili njeni pozitivni stavovi prema zlouporabi različitih stimulanasa i kriminalnom ponašanju, problemi u vođenju obitelji, bitni su rizični čimbenici u obitelji. Nedosljedna disciplina i odbačenost od strane roditelja također su povezane s poremećajima u ponašanju. Nedostatak emocionalne bliskosti između roditelja i djeteta, kaotično obiteljsko okruženje, slaba povezanost roditelja i djece, slaba roditeljska skrb te pogrešna percepcija obitelji vezana uz konzumaciju psihoaktivnih supstanci smatraju se jednim od glavnih rizičnih čimbenika u obitelji (Zrinski, 2017).

5.1. Odražavanje ovisnosti o kladjenju na obitelj

Osim što je kladjenje javnozdravstveni problem, veliki je i socijalni problem koji ima sve složenije implikacije na socijalno funkcioniranje pojedinaca i obitelji. Ovisnikovo ponašanje ne utječe samo na njega samog, nego i na cijelu njegovu društvenu okolinu (Skoko i sur., 2015). Način na koji ta ovisnost utječe na svaku obitelj ovisi o ozbiljnosti problema s kladjenjem („How problem gambling affects the family“, 2019). Najčešće utječe na funkcioniranje obiteljskih odnosa gdje dolazi do financijskog sloma u obitelji, emocionalnih poteškoća i oslabljenih obiteljskih odnosa, a također postoje dosljedni dokazi koji potvrđuju i govore o povezanosti između problema vezanih uz kladjenje i nasilja u obitelji (Dowling, 2014), gdje su upravo djeca izloženi raznovrsnim oblicima nasilja pokazujući pri tome negativne psihološke karakteristike poput povrijeđenosti, ljutnje, anksioznosti, depresije (Skoko i sur., 2015) te na kraju dovodi do toga da i sama djeca kasnije tijekom odrastanja pribjegavaju ovoj vrsti ovisnosti za razliku od djece čiji roditelji nemaju problem s kockom(o čemu ću govoriti u slijedećim poglavljima) (Dowling, 2014).

Takvo je obiteljsko okruženje osoba s problemom kladjenja često obilježeno visokom razinom ljutnje i sukoba, kao i niskom razinom jasne i učinkovite komunikacije, manje neovisnosti, manje brige i zauzimanja u intelektualnim i kulturnim aktivnostima, nedostatak predanosti i podrške, slabo izravno izražavanje osjećaja i manje sudjelovanja u društvenim i rekreacijskim aktivnostima. Kao što je već rečeno u prethodnom dijelu teksta, djeca su često izložena nizu obiteljskih stresora, uključujući financijsku i emocionalnu uskraćenost, fizičku izolaciju, nedosljednu disciplinu, zanemarivanje/zlostavljanje i odbacivanje, loše modeliranje uloga, obiteljski sukobi te smanjenu sigurnost i stabilnost (Dowling, 2014).

Najčešći problemi koji su prijavili članovi obitelji osoba s problemom kladjenja (kockanja) (Dowling, 2014; prema Kalischuk i sur.,2006) navedeni su ispod:

- gubitak kućanstva ili osobnog novca;
- argumenti;
- ljutnja i nasilje;
- laži i obmane;
- zanemarivanje obitelji;
- negativno utjecanje na odnose;
- loša komunikacija;
- zbunjenost obiteljskih uloga i odgovornosti;
- razvoj problema s kockanjem ili drugih ovisnosti unutar obitelji.

Ovisnik koji više ne poznaje granice, koji više ne može prestati i ponavljani gubitci kladjenja oduzimaju ogroman prihod obiteljskim financijama. Dobronamjerni, a možemo reći i naivni članovi obitelji, obično supružnik kockara, često pokušavaju "pomoći" kockaru tako što im daju novac, spašavaju ih od financijskih poteškoća, plaćaju račune, pomažu im na način da im sakupljaju novac za kockanje te druga ponašanja vezana za pružanje novca kockaru. Ovakav pristup ne može ni na koji način pomoći riješiti problem, nego samo još više dovodi do sloma i propadanja obiteljskih odnosa i obitelji („How problem gambling affects the family“, 2019).

Prema („How problem gambling affects the family“, 2019) znakovi financijskih poteškoća vezanih uz osobe ovisne o kladjenju (kocki) uključuju sljedeće:

- Financijska izvješća nedostaju

- Pozivi od vjerovnika
- Montiranje duga
- Neobjašnjeni novčani predujmovi na kreditnim karticama
- Imovina nestaje iz kuće
- Bankovni računi su iscrpljeni
- Iznenađni, neočekivani računi
- Novi krediti preuzeti
- Novac za račune koji se koristi za kockanje

5.2. Učinci na partnerske (intimne) odnose

Dowling (2014) navodi tri različite faze: (1) faza poricanja, (2) faza stresa i (3) faza iscrpljivanja. Faze su vidljive na slici 1, koja prikazuje sami tijek učinka problema klađenja na partnerske (intimne odnose), poput loše međusobne komunikacije i odnosa, česti su sukobi i argumenti, seksualno nezadovoljstvo, razmišljanje o napuštanju obiteljskog doma (razdvajanje) pa čak i razvod.

Faza poricanja	Povremena briga	Smatranje kockanja privremenim	Lako uvjeravanje
	Zadržavanje brige za sebe	Prihvatanje povećanog kockanja	Neobjašnjiva financijska kriza
	Pravljenje izgovora za kockanje	Preispitivanje o neplaćenim računima	Prihvatanje žaljenja
Faza stresa	Partner provodi manje vremena s obitelji	Zahtjevi	Izbjegavanja djece, obitelji i prijatelja
	Svađa	Pokušaj kontroliranja kockanja	Izolacija
	Partner se osjeća odbijenim	Osiguravanje dodatnog novca	Intenzivna ožalošćenost
Faza iznemoglosti	Oslabljeno razmišljanje	Imobilizacija	Sumnja u zdrav razum
	Zbunjenost	Bijes	Aksioznost, panika
	Fizički simptomi		
BESPOMOĆNOST BEZNAĐE			RAZVOD
SLOM ŽIVACA ZLOUPORABA TVARI			SUICIDALNE MISLI I POKUŠAJI SUICIDA

Slika 1. Tipični smjer djelovanja problema kockanja na intimne odnose

Izvor: Adaptirano iz Custer & Milt (1985). Tipični smjer djelovanja problema kockanja na intimne odnose [digitalna fotografija]. Preuzeto s <https://aifs.gov.au/agrc/publications/impact-gambling-problems-families/what-are-impacts-gambling-problems-families> (08.03.2019)

5.3. Povezanost problema klađenja s obiteljskim nasiljem

Postoje dosljedni međunarodni dokazi da su problemi s klađenjem povezani s nasiljem intimnog partnera (IPV) i obiteljskim nasiljem. Svjetska zdravstvena organizacija IPV definira kao svako

ponašanje unutar intimnog odnosa koji uzrokuje fizičku, psihološku ili seksualnu štetu onima koji su u tom odnosu. To može uključivati fizičko nasilje, seksualno nasilje, emocionalno (psihološko) zlostavljanje i kontroliranje ponašanja. Većina se dokaza odnosi na intimne odnose, ali postoje neki dokazi da se viktimizacija i počinjenje nasilja odnose i na djecu i druge članove šire obitelji. Prema sustavnom pregledu, više je od polovice osoba s problemom klađenja (56%) prijavilo činjenje fizičkog nasilja nad svojom djecom. Stresovi povezani s klađenjem poput nepovjerenja, loše komunikacije i financijskog sloma mogu dovesti do kroničnog stresa, obiteljskih sukoba i počinjenja nasilja. Ovisnik u obitelji zbog gubitka novca i drugih problema koji se nadovezuju sklon je izražavanju nasilja nad vlastitom obitelji. Stoga, kada u obitelji postoji osoba koja ima problema s kockom, ono rezultira sve većim rizikom od nasilja u obitelji (Dowling, 2014).

Zlostavljanje supružnika i / ili djece može se dogoditi kada se problem ili kompulzivni kockar osjete stisnutim. Oba roditelja ljutnju mogu manifestirati na djecu, a s druge strane djeca mogu pokušati braniti jednog od roditelja ili ublažiti napetosti. Oni također mogu postati mete danonoćnoj prepirci. Što su veći gubitci, što se dulje odvija kockanje izvan kontrole, to je veći potencijal za teške tjelesne ozljede članova obitelji („How problem gambling affects the family“, 2019).

5.4. Djeca i kocka

Roditelji su naj snažniji model ponašanja svojoj djeci, pa tako dijete čiji roditelj problematično kocka može zrcaliti roditeljske stavove, vjerovanja i ponašanja o kockanju. Djeca roditelja koji problematično kockaju smatraju kako je ono dobar način zarade novca, gledaju na klađenje kao normalnu aktivnost, smatraju da je uzbudljivo, klade se kako bi se nosili s anksioznošću, usamljenošću, depresivnošću i drugim teškim temama te češće kockaju od svojih vršnjaka. Osobe čiji su roditelji bili problematični kockari u tri su puta većem riziku da i oni sami razviju probleme vezane uz kockanje (Maglica, 2017).

Roditelji koji neprestano sudjeluje u igrama klađenja, pričaju i čuju o "velikim pobjedama" ili gubicima, njihovi stavovi o kockanju; upravo sve to utječe na mlade umove koji upijaju sve što čine i rade njihovi roditelji. Istraživanja su pokazala kako djeca mogu razviti više problema vezanih uz kocku nego kockari u odrasloj dobi. Mnoga adolescentska djeca izjavljuju da su preokupirana nečim što ima veze s kockom i prije nego što razviju vlastiti problem. Odrasli koji traže pomoć i liječenje zbog problema klađenja, često i sami govore kako su kockali u ranoj dobi. Danas djeci i tinejdžerima nije teško doći do kocke jer mnoge države dopuštaju kockanje djeci mlađoj od 18 godina što je zabrinjavajuće. Današnji mladi spadaju pod tzv. "naprednu

generaciju" te vrlo lako dolaze do kocke i sportskog klađenja putem interneta. Prema istraživanju koje je objavilo Nacionalno vijeće za problematično kockanje, izjavljuje kako se velika većina djece kockala prije 18. rođendana obitelji („How problem gambling affects the family“, 2019).

Mladi se na različite načine snalaze kako bi došli do kocke, a jedan od najčešćih jest da zamole punoljetne osobe koje uplaćuju listiće za klađenje da uplate ili podignu dobiveni iznos umjesto njih. Problematično klađenje mladih ljudi ima negativan utjecaj na gotovo sve aspekte života, od učenja i školskog uspjeha pa sve do mentalnoga i tjelesnog zdravlja. Neki od simptoma da mlada osoba ima problema s kockom mogu biti: izostanci iz škole, neobjašnjiva potreba za većom svotom novca, produljeno vrijeme gledanja sporta na televiziji (ili teleteksta), udaljavanje od prijatelja i obitelji, odustajanje od slobodnih aktivnosti, vrlo česte promjene raspoloženja, depresija, kasni noćni telefonski razgovori (Šešo i Pajić, 2010).

Redovito igranje adolescenata sve više i više dovodi do iskustva dobitka, povećavaju se uloživši veći apetit, zajedničko ulaganje vršnjaka, trošenje džeparca na kladionice, dobitak-mogu si nešto novo priuštiti, smatraju da imaju 'sistem', proučavanje 'sistema' i dojava na internetu, osjećaj da mogu kontrolirati ishod igre te se na kraju još manifestira kroz uključivanje u druge igre (Ricijaš, 2013).

5.5. Učinci na zdravlje i dobrobit članova obitelji

Više je studija potvrdilo da se posljedice koje druge osobe imaju protežu od zdravstvenih (glavobolja, gastrointestinalni problemi, astma, visoki krvni tlak, itd.), preko ekonomskih (nezadovoljavajuća ekonomska situacija) do psihičkih (anksioznost, depresivnost, poremećaj spavanja) i socijalnih (učestalost konflikata, smanjenje socijalnih interakcija) (Skoko i sur., 2015).

Prema Dowlingu (2014) možemo vidjeti kako se još pored gore navedenih posljedica ova vrsta ovisnosti manifestira na bračne partnere i djecu.

Kod intimnih partnera vidljivi su sljedeći poremećaji:

- Emocionalni poremećaji (ljutnja, gnjev, depresija, anksioznost)
- Fizičke pritužbe (glavobolja, gastrointestinalne bolesti, hipertenzija)
- Teškoće u ponašanju (prekomjerno pijenje, pušenje, nedovoljna ili prekomjerna prehrana, impulzivna potrošnja)

Kod djece vidljivi su sljedeći poremećaji:

- Emocionalni poremećaji (depresija, anksioznost, beznade, osjećaj krivnje)
- Fizičke pritužbe (alergije na astmu, kronične glavobolje)
- Teškoće u ponašanju (bježanje, konzumacija alkohola i duhana, prekomjerna prehrana, loš školski uspjeh, problemi sa zapošljavanjem i zakonom)

5.6. Načini suočavanja obitelji s problemom kladenja

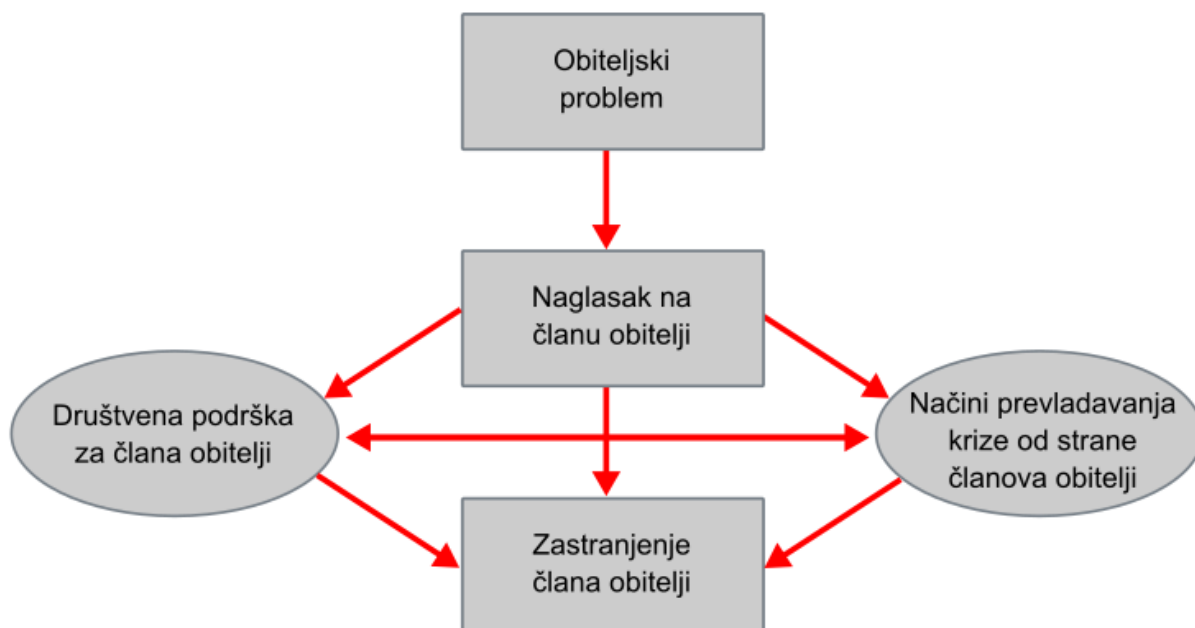
Pokušaj suočavanja sa stresom i napetošću do kojih je došlo zbog kockarskog ponašanja ugrožava vezu među članovima obitelji. Često dolazi do toga da supružnik, djeca, braća i sestre i drugi članovi obitelji više ne mogu vjerovati kockaru, nemaju povjerenja u njega, ne osjećaju sigurnost ili čak strahuju za svoju budućnost, rezultat je sloma u obiteljskim odnosima („How problem gambling affects the family“, 2019). Kašnjenje ili uopće povratak kući, konstantne laži, prijetnje, manipulacije i nasilje ili obiteljsko zlostavljanje doprinose raspadu obiteljskih veza. Obitelj sve više počinje imati osjećaj sramote, izbjegavanje prijatelja, tajnost i pokušaj skrivanja boli, a sve to dovodi do još veće izolacije jer ponašanje kockara postaje sve više izvan kontrole. Kompulzivni kockar ili još češće supružnik problema često pokušava zatajiti ili "utišati" problem. Supružnik pravi izgovore prijateljima i drugim članovima obitelji, uključujući djecu, o ponašanju i mjestu boravka kockara. Situacija u obitelji postaje sve zamršenija dok supružnik pokušava sve držati zajedno, u svojim rukama, neizmjereno se trudi održati privid normalnosti unatoč svemu što se raspada. Zaštita je djece možda najteža, jer su djeca privržena i jednako vole oba roditelja te prirodno gledaju i na majku i na oca zbog njihove vlastite sigurnosti i emocionalne podrške. Supružnik u cijeloj toj situaciji počinje pokazivati emocionalnu nestabilnost i slom jer je opterećen nagomilanim obiteljskim i financijskim problemima te nedostatkom povjerenja u kockara s obzirom da zna kako njegova riječ ništa ne znači ma što on govorio („How problem gambling affects the family“, 2019). Djeca vrlo dobro uočavaju i najmanju promjenu u obiteljskom okruženju. Oni osjećaju i znaju kada nešto nije u redu, kad njihovi roditelji sada spavaju odvojeno, u različitim sobama, kada se sada gotovo svaki razgovor svodi na svađanje i deranje, kada napetost ispunjava zrak, kada nema puno ili nimalo demonstracije naklonosti, a argumenti, suze i optužbe postaju surova svakodnevnica. Krivnja, sram, anksioznost, problemi u ponašanju, emocionalna nesigurnost, depresija i nesanica počinju mučiti sve članove obitelji koji su najbliži ili žive u istom okruženju kao problematični ili kompulzivni kockar. Supružnik ili članovi obitelji mogu sakriti svoje emocije i suzdržati se od izgovaranja pojedinih stvari, bojeći se da bi to moglo izazvati eksplozivni

ispad. Na razne načine, djeca se trude odvratiti pažnju od cijele te "paklene" situacije, tako što će biti pretjerano šarmantna, komična ili ometajuća, ili će pak reagirati na potpuno suprotan način i postati povučena, tiha i uplašena. Starija braća ili sestre često pribjegavaju u preuzimanju uloge zaštite mlađe braće i sestara ili čak pokušavaju preuzeti odgovornost jednog ili oba roditelja. Često pokušavaju prekomjerno nadoknaditi školu, vjerujući da ako su samo bolji u njihovom školskom postignuću, možda bi ih njihovi roditelji ovisnici više voljeli, više ih primjećivali i posvećivali pažnje te na kraju krajeva i prestali kockati. Što dulje traje pakao u obitelji i što se dulje jedan od roditelja kladi, a ne traži pomoć ili liječenje, to se sve više uništava emocionalni razvoj djece. Svakako, u obitelji svi trpe, i supružnik i djeca. Svatko se na svoj način iznutra bori s tugom i boli („How problem gambling affects the family“, 2019).

Model obiteljskih utjecaja sugerira korištenje strategija suočavanja koje ih mogu zaštititi od razvijanja emocionalnih i fizičkih zdravstvenih problema zbog kroničnog stresa vezanog s problemom klađenja u obitelji. Članovi će obitelji s problemima klađenja najvjerojatnije koristiti strategije suočavanja s poteškoćama koje uključuju pokušaj promjene pretjeranog klađenja, iako te strategije možda nisu vrlo učinkovite u smanjenju emocionalnih i fizičkih zdravstvenih problema koje često doživljavaju članovi obitelji (Dowling, 2014).

Na slici ispod možemo vidjeti „Model stres - naprezanje - suočavanje - podrška“ koji je primijenjen na članove obitelji s problemom kocke.

Iz ove slike uvidamo kako kronični stres koji članovi obitelji proživljavaju zbog člana obitelji koji je ovisan o kocki dovodi do emocionalnih i fizičkih zdravstvenih problema, ali isto tako način na koji se obitelj nosi s tim problemom te podršku koju dobivaju od strane bliskih ljudi, ipak u manjoj ili većoj mjeri mogu pružiti zaštitu od učinka na ovaj stres.

Slika 2. Model stres - naprezanje - suočavanje - podrška

Izvor: Adaptirano iz Orford i sur. (2010). Model stres - naprezanje - suočavanje - podrška [digitalna fotografija]. Preuzeto s <https://aifs.gov.au/agrc/publications/impact-gambling-problems-families/what-are-impacts-gambling-problems-families> (08.03.2019)

Prema Dowlingu (2014) suočavanje je središnji element u modelu stres - naprezanje - suočavanje - podrška. Nekoliko je studija otkrilo da članovi obitelji najčešće koriste "angažirajuće" strategije suočavanja. Te strategije uključuju pokušaj promjene pretjeranog klađenja korištenjem emocionalnih i kontrolnih strategija, kao što su pokretanje argumenata(razgovora) o klađenju, prijetnjama i ultimatumima.

Možemo vidjeti primjere neučinkovitih i učinkovitih strategija suočavanja s problemom ovisnosti o kladjenju u obitelji (Dowling, 2014; prema Makarchuk ,2001).

Neučinkovite strategije suočavanja:

- prigovaranje;
- vrištanje;
- stalno izražavanje neodobravanja;
- prijetnje;
- ultimatum;
- kažnjavanje;
- racionalizacija;
- emocionalna molba;
- financijska pomoć;
- šticeenje slike kockara;
- spašavanje kockara iz zatvora;
- prati kockara za kockanje;
- tražiti od kockara da napusti mjesto događaja;
- pružanje informacija o upućivanju.

Učinkovite strategije suočavanja:

- postavljanje granica;
- uzimanje jednog dana
- odlazak u crkvu ili pronalaženje duhovnosti;
- otkrivanje novih interesa ili aktivnosti;
- oslobađanje krivnje i odgovornosti;
- prepoznavanje kladjenja kao ovisnosti;
- dobivanje podrške;
- preuzimanje financijske kontrole;
- traženje stručne pomoći;

- davanje poštovanja kockaru;
- svjesni napor da prestanu pomagati kockaru da se kocka;
- podržavanje kockara u liječenju.

6. LIJEČENJE/TRETMAN KOMPULZIVNIH KOCKARA

Učinkovit model tretmana treba obuhvatiti mjere primarne prevencije, kontinuiranom i stručnom edukacijom društva o načinima tzv. “odgovornog” klađenja te što ranijeg prepoznavanja i intervencija kod problemskog klađenja, posebno mladih, mjere sekundarne prevencije u obliku psihofarmakoterapijskog liječenja ovisnika i problemskih kockara prema institucionalnim i izvaninstitucionalnim programima te mjerama tercijarne prevencije u obliku rehabilitacijskih programa, najbolje grupa samopomoći i uzajamne pomoći (Zoričić i sur., 2009). Liječenje osoba koje su ovisne o kocki najbolje je provoditi izvanbolnički, u izvanzdravstvenim ustanovama, i to ne po klasičnome medicinskom nego po javnozdravstvenome modelu. Najjeftiniji u ekonomskom smislu, ali i najučinkovitijim pokazao se pristup pomaganja osobama s problemom kocke u grupama za osobe s problemom klađenja, po načelima samopomoći, gdje stručni voditelji pomažu klijentima da si sami pomognu. Metoda izbora liječenja ovisnika o klađenju jest kontinuirana suportivna terapija niska intenziteta, a visoke učestalosti i duga trajanja (Zoričić i sur., 2009). Bolnička uspostava apstinencije nije prihvaćena kao standardna mjera u liječenju kockara. Izvanbolnička uspostava apstinencije jednako je sigurna i učinkovita kao i ona bolnička, a opet bitno je jeftinija i, budući da ne mora boraviti u bolnici, bitno komfornija za samog kockara. Premda izvaninstitucionalni programi liječenja mogu dijelom preuzeti tretman, glavnina programa treba biti sadržana u razvoju županijskih kapaciteta za tretman problemskih kockara (programi parcijalne hospitalizacije – dnevne bolnice, grupna psihoterapija, obiteljska individualna ili grupna terapija, individualna psihoterapija...). Usporedo s inicijalnim liječenjem, problemski kockari moraju biti uključeni u grupe samopomoći i uzajamne pomoći (Klubovi ovisnika o kocki ili GA), koje su dugoročno gledano glavna poluga liječenja i rehabilitacije (Zoričić i sur., 2009).

6.1. Programi prevencije

Programi prevencije koji su se pokazali uspješnima ciljaju na razvoj povezanosti s pozitivnim odraslima i vršnjacima, emocionalne kompetencije (uvid u vlastite emocije, empatija, nošenje s negativnim emocijama i dr.), kognitivne kompetencije (razvoj kritičkog i logičkog razmišljanja, rješavanja problema, planiranja i dr.), socijalne kompetencije (komunikacijske vještine, asertivnost, rješavanje sukoba i dr.), bihevioralne kompetencije (socijalne vještine, nošenje s uspjehom i kritikom i dr.), moralne i duhovne kompetencije (altruizam, poštivanje zakona), samoučinkovitosti (vještine planiranja, organiziranja, postavljanja ciljeva), pozitivnih vrijednosti i stavova te uključivanja u pozitivne (prosocijalne) aktivnosti (Roviš, n. d.). Uz

edukativne programe i javne kampanje koje ciljaju na podizanje svijesti o problemu kladenja i samog kockanja, u svijetu su poznate i akcije usmjerene na politiku kontrole samog procesa kockanja (dostupnost, restrikcije tko smije kockati, ograničavanje točenja alkohola u kockarnicama, restrikcije lokacija na kojima je dopušteno kockanje i dr.). Važno je naglasiti kako ni jedna strategija (izbor intervencije) sama za sebe nije dovoljna da učinkovito smanji taj rastući problem. Tek se kroz dugotrajne, snažne i koordinirane napore, usmjerene i na promjenu politike kontrole i dostupnosti i na edukativne intervencije, mogu očekivati rezultati, odnosno promjene u već čvrsto ukorijenjenim obrascima ponašanja djece i mladih (Roviš, n. d.).

6.2. Posebno osmišljene terapije

One uključuju pojačanje zajednice i obiteljsku terapiju (CRAFT) i obuku za vještine suočavanja (CST). CRAFT - koji je isporučen članovima obitelji pomoću radne knjige za samopomoć, je kognitivno-bihevioralna terapija koja ima za cilj poboljšati osobno i odnosno funkcioniranje članova obitelji, uključiti kockare u liječenje i smanjiti kockanje. CST - tretman licem u lice usmjeren na povećanje vještina suočavanja i smanjenje stresa članova obitelji. Ti se programi bave mnogim područjima koja su identificirana kao važna u funkcioniranju i suočavanju s članovima obitelji. Nekoliko par-orijentiranih tretmana, kao što je integrativna terapija ponašanja para, kongruencija parna terapija i terapija prilagođenih parova također su dostupni. Postoje neki dokazi da uključivanje članova obitelji u terapiju može poboljšati ishode igara na sreću (Dowling, 2014).

6.3. Što još može biti učinjeno

Prema „How problem gambling affects the family“ (2019) postoji još nekoliko načina za pomoć osobama ovisnima o kocki:

- a) **Obrazujte se** - saznajte koliko god možete o ovisnosti o kladenju i što možete učiniti da se nosite s tom situacijom.
- b) **Profesionalno savjetovanje** - postoji individualna i grupna terapija za obitelji kompulzivnog kockara. Bilo da se kockar odluči potražiti pomoć za svoju opsesiju, članovi obitelji mogu imati koristi od savjetovanja. Kroz takvo savjetovanje, supružnik i članovi obitelji mogu naučiti kako se bolje brinuti o sebi i svojoj financijskoj situaciji, osjećati se bolje u svom životu, povratiti svoje samopoštovanje i postati sigurniji u donošenju odluka. Kada i ako se kockar odluči za liječenje, supružnik i članovi obitelji postaju kritični dio oporavka kockara. Učenje kako se prilagoditi načinu života bez

kockanja, supružnik, članovi obitelji i kockar u oporavku mogu vratiti svoje živote u red. Obiteljska terapija može podržati ovaj tekući proces.

- c) Odbacite svoju krivnju - niste uzrok ovisnosti vašeg supružnika ili člana obitelji, ali možete i trebali biste učiniti sve što možete kako biste potaknuli problem ili kompulzivnog kockara da biste dobili pomoć.
- d) Odražavajte svoju ljubav i razumijevanje - ovisnost o klađenju je bolest i može se uspješno liječiti ako se kockar u potpunosti posveti tom procesu. Može potrajati neko vrijeme da kockar dođe do spoznaje i prihvaćanja te potrebe, ali on ili ona mogu imati koristi od vaše kontinuirane ljubavi i razumijevanja do tog vremena. To ne znači omogućiti kockarsku naviku. To znači da kažete kockaru da ga ljubite, volite i da ćete ga uvijek voljeti bez obzira na sve, ali da ne ćete biti sudionik u unapređivanju njegova kockanja.

Obitelj se može oporaviti od negativnih posljedica problema klađenja. Može biti teško, ali pronalaženje načina da se uhvati u koštac s pustošenjem kockarskog ponašanja mnogo je bolje, nego se pokušati boriti samo kroz močvaru. Razmislimo o životima koji se mogu spasiti – socijalnim, emocionalnim i fizičkom dobivanjem pomoći. Ne započinjimo rješavanje problema sutra, nego već danas i zaustavimo nemir koji je kockanje izvan kontrole donijelo vašoj obitelji („How problem gambling affects the family“, 2019).

7. ZAKLJUČAK

Izradom rada i proučavanjem literature proširena su znanja o ovisnosti o kladenju kao javnozdravstvenom problemu. S početnom znatiželjom treba biti na oprezu jer često iz neupućenosti i neznanja dolazi do sve većih i ozbiljnijih problema i posljedica koji se počinju manifestirati ne samo na samog ovisnika, nego i na cijelu njegovu okolinu, a njihovo rješavanje tada postaje sve teže i teže jer problem prvobitno nije bio smatran i uočen kao takvim. Bračni partneri koji odluče osnovati obitelj trebaju biti svjesni svoje zadaće i uloge kao roditelji, pri tome imajući svijest o vlastitom ponašanju, stavovima i uvjerenjima jer će oni biti prvi model po kojemu će njihova vlastita djeca učiti o samima sebi i svijetu oko sebe. Odgoj je djeteta zapravo najteži posao koji sa sobom nosi mnoštvo izazova te pred roditelje stavlja veliku odgovornost. Nije daleko od istine kada kažemo da je dijete odrastao čovjek u malome jer ono opažanjem i istraživanjem svoje okoline upija kao spužva. Stoga, u oblikovanju, izgradnji i formiranju djeteta te u kakvu će ono osobu izrasti, ključnu ulogu imaju upravo roditelji.

8. LITERATURA

1. Dowling, N. (2014, studeni). The impact of gambling problems on families. *Australian Government, Australian Institute of Family Studies*. Adaptirano iz Custer & Milt (1985). Tipični smjer djelovanja problema kockanja na intimne odnose [digitalna fotografija]. Preuzeto s <https://aifs.gov.au/agrc/publications/impact-gambling-problems-families/what-are-impacts-gambling-problems-families> (08.03.2019.)
2. Dowling, N. (2014, studeni). The impact of gambling problems on families. *Australian Government, Australian Institute of Family Studies*. Orford i sur. (2010). Model stres - naprezanje - suočavanje - podrška [digitalna fotografija]. Preuzeto s <https://aifs.gov.au/agrc/publications/impact-gambling-problems-families/what-are-impacts-gambling-problems-families> (08.03.2019.)
3. Dowling, N. (2014, studeni). The impact of gambling problems on families. *Australian Government, Australian Institute of Family Studies*. Preuzeto s <https://aifs.gov.au/agrc/publications/impact-gambling-problems-families/what-are-impacts-gambling-problems-families> (08.03.2019.)
4. How problem gambling affects the family. (2019, 10. ožujka). *Promises behavioral health*. Preuzeto s <https://www.promisesbehavioralhealth.com/behavioral-process-addictions/how-problem-gambling-affects-the-family/?fbclid=IwAR2MZlgd4gkfdHEJh1ZBrvKQMBJ8jl2fRFR1uu0D190rcg9h3F4-B2JklRo> (15.03.2019.)
5. Hudolin, V. (1987). Ovisnost. U E. Sambolek-Hrbić (ur.), *Rječnik ovisnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Janković, J. (1994). *Obitelj i droga: Primarna prevencija ovisnosti u obitelji*. Zagreb: Školske novine.
7. Jerinić Njirić, M. (2017, 21. studenoga). Ovisnost o internetu – ovisnost novog doba. *Zavod za javno zdravstvo Dubrovačko-neretvanske županije*. Preuzeto s <https://www.zzjzdnz.hr/hr/zdravlje/mentalno-zdravlje/1131?fbclid=IwAR3InaZwsn8MBq1EChYoyUqX78zU3hK7JJHrPIDxWh8ptBnWhGvbonWP00w> (15.03.2019.)
8. Maglica, T. (2017). *Obilježja roditeljstva i odnos roditelja prema kockanju kao prediktori kockanja muške djece* (Doktorski rad). Preuzeto s

https://bib.irb.hr/datoteka/910922.TONI_DISERTACIJA_29.05_za_print.pdf
(11.02.2019.)

9. Ricijaš, N. (2013). *Kockanje i klađenje mladih u hrvatskoj - poticaj za ciljanu prevenciju*. [Powerpoint prezentacija na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu]. Preuzeto s https://bib.irb.hr/datoteka/654656.KOCKANJE_I_KLADENJE_MLADIH_-_poticaj_za_ciljanu_prevenciju.pdf (10.02.2019.)
10. Roviš, D. (n. d.). *Kockanje životom. Nastavni zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije*. Preuzeto s <http://www.zzjzpgz.hr/nzl/49/kockanje.htm?fbclid=IwAR1XQaSJbHxuxaJd3nt0uZ5tjobAuhRnZvKUL-bI8lZ2YDc96SlhdxJYXw8> (12.02.2019.)
11. Sakoman, S. (2009). *Školski programi prevencije OVISNOSTI*. Preuzeto s <https://www.azoo.hr/photos/izdanja/sakoman-skolski-programi-prevencije-ovisnosti-1536873609.pdf> (04.05.2019.)
12. Skoko I., Topić Stipić, D. i Primorac M. (2015). Problem ovisnosti o klađenju – Sportske kladionice u Mostaru. *Obnovljeni život : časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 70(4), 499-518. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/156791?fbclid=IwAR0EDndiCGkdSCSnrhCHMH3JS9oZ9LA21bp_5A4yHOhk5-4N6JYg43bTEQo (11.02.2019.)
13. Šešo, I. i Pajić, R. (2010). *Mladi i ovisnosti: Obitelj kao prva crta obrane društva od ovisnosti*. Preuzeto s https://www.czss-zagreb.hr/sites/default/files/mladiiovisnost_2.pdf (16.04.2019.)
14. *Zakon o igrama na sreću* (n. d.). Preuzeto s https://www.zakon.hr/z/315/Zakon-o-igramama-na-sre%C4%87u?fbclid=IwAR3m3EuZZkvas7YaqcZUUYvvuhwLcfyRsYuwnI_1X8wsIbJfaBV1d2uoRRs (10.02.2019.)
15. Zoričić, Z., Torre, R. i Orešković A. (2009). Kockanje i klađenje – ovisnosti novog doba. *Medicus*, 18(2), 205-209. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/57572?fbclid=IwAR1XO4bvtaBaDepv5l7RJfuiQqQfDNfP6Xhum-4DFd_Et9wP8HfP56l21IM (02.03.2019)

16. Zrinski, P. (2017). *Povezanost problematičnog kockanja mladih i njihovog doživljaja roditeljskog ponašanja* (Diplomski rad). Preuzeto s <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf:262/preview> (11.02.2019.)
17. Zuckerman Itković, Z. i Prostran V. (2009). Kockanje u sportskim kladionicama – pilot istraživanje među studentima sveučilišta u Zadru. *Kriminologija & socijalna integracija* : časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, 17(2), 105-114. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/45268?fbclid=IwAR1VfB0nGAqW9jiRKcX9nxI9C25B3_RJN9Q4pPSoYz7r_kmesmB2hVBbrLY (02.03.2019.)